

Haploidní techniky

androgeneze

gynogeneze

Význam haploidních rostlin

- detekce recesivních alel (v haploidním stavu nejsou překryty dominantní alelou)
- zdvojený haploid poskytuje homozygotní linie
- materiál může být použit pro somatickou hybridizaci (fúze protoplastů) - není tak indukována polyploidie

Terminologie

- haploid = rostlina s gametickým počtem chromozómů

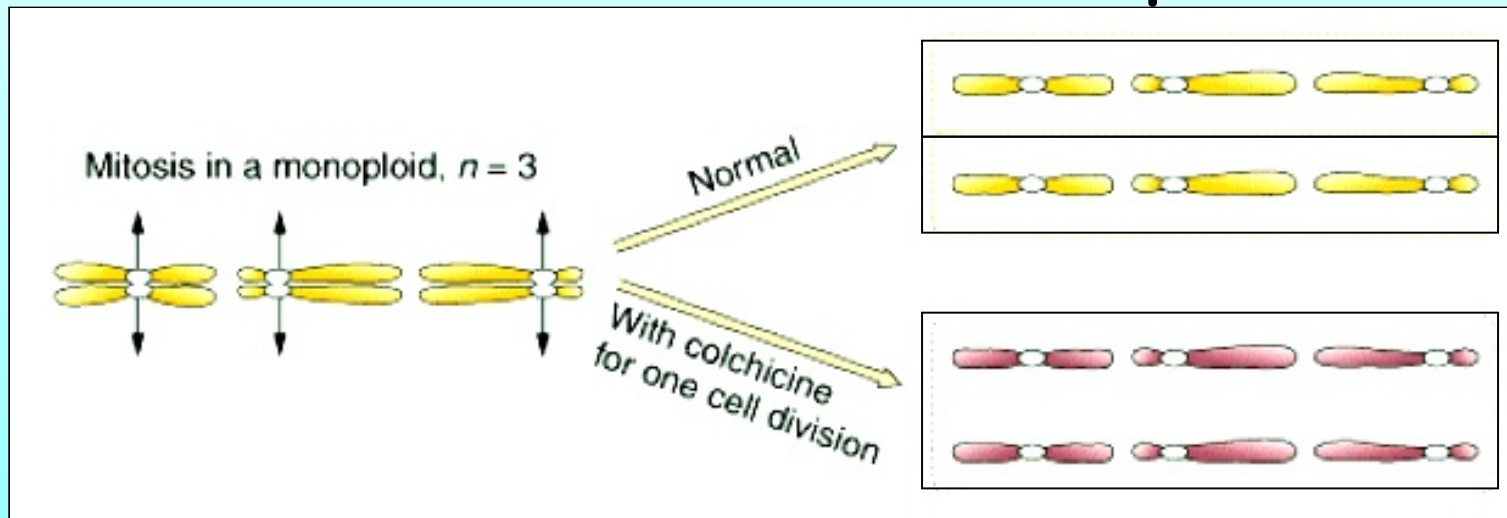
monohaploid $n = x$

dihaploid $n = 2x$ (haploid tetraploidních druhů)

- zdvojený haploid = doubled haploid plant
(D.H. plant)

Zdvojení počtu chromosomů působením kolchicinu

2 monoploidní buňky

1 diploidní buňka

alternativy kolchicinu = oryzalin, trifluralin, amiprofos-methyl...

1. Androgeneze

Tvorba haploidních regenerantů
ze samčího gametofytu

Vznik haploidů u vyšších rostlin

- **SPONTÁNNÍ** frekvence 10^{-3} - 10^{-6}
  - haploidní partenogeneze
    - gynogeneze
    - androgeneze
- **EXPERIMENTÁLNÍ = INDUKOVANÁ**
  - klasické způsoby
  - explantátové metody

Vznik haploidů u vyšších rostlin

• Klasické způsoby

- působení fyzikálních faktorů (UV, X, teplotní šoky)
- působení chemických faktorů (kolchicin, maleinhydrazid)
- zásahy do procesu opylení a oplození
  - kastrace (odstranění prašníků) a izolace
  - opožděné opylování
  - opylení inaktivovaným pylem
  - vzdálená hybridizace - eliminace chromozómů

Odvození haploidů u vyšších rostlin

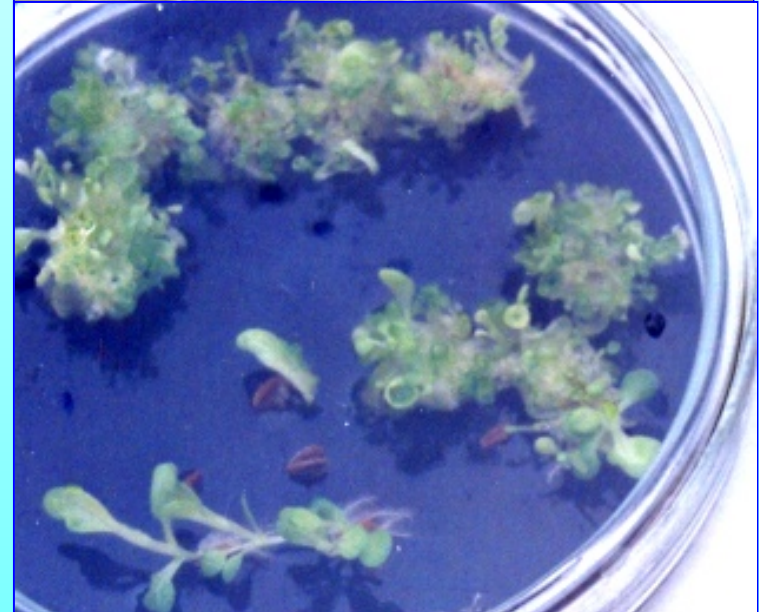
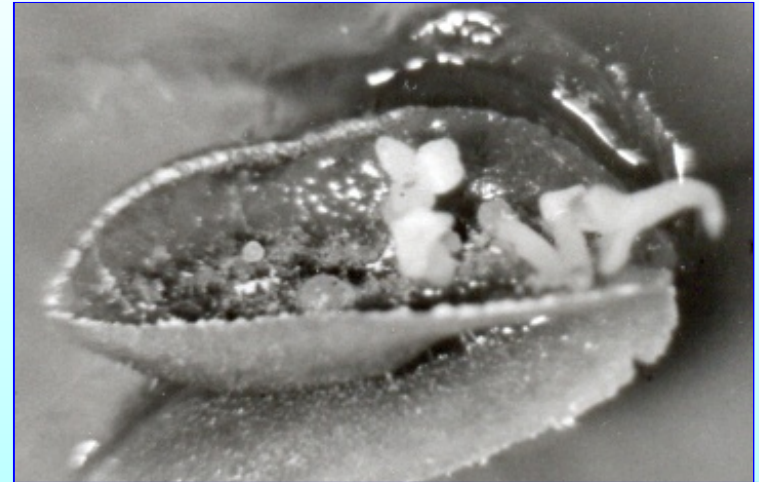
Experimentálně = explantátové metody

- prašníkové kultury
  - mikrosporové a pylové kultury
  - kultivace neoplozených semeníků
  - chromozomální redukce v kalusových, buněčných nebo protoplastových kulturách
- androgeneze
- gynogeneze

Haploidní kultury

- **androgeneze** = regenerace haploidních rostlin ze **samčího gametofytu** - kultury nezralých prašníků nebo izolovaných mikrospor

- **gynogeneze** = regenerace haploidních rostlin ze **samičího gametofytu** - kultury neoplodněných vajíček

Prašníkové kultury tabáku
Nicotiana tabacum L.
Foto: J. Dubová

Historie haploidních kultur

1964 **Guha a Maheshwari** - kultivace nezralých prašníků a regenerace homozygotních rostlin durmanu *Datura innoxia* Mill.

1967 **Bourghin a Nitsch** - kultivace haploidních buněk (mikrospor) a regenerace homozygotních rostlin tabáku *Nicotiana tabacum*

1976 první zpráva o gynogenezi u řepy *Beta vulgaris* L

1996 **Keller a Korzun** - gynogeneze řepy *Beta vulgaris* L.,
Allium cepa L., *Gerbera jamesonii* H. Bolus ex Hook

2000 šlechtitelské programy polních plodin (obiloviny, řepka) využívají haploidní kultury *in vitro*

Faktory ovlivňující pylovou embryogenezi

zahrnují vnitřní fyziologický stav výchozí rostliny a její genetické zvláštnosti - druhová specificita

- druh rostliny, **genotyp**
- **fyziologický stav** výchozí rostliny (ontogenetické stáří, fotoperioda, výživa, použití herbicidů)
- **stadium vývoje** pylu
- **předpůsobení** na poupata a izolované prašníky (snížená teplota, centrifugace)
- **předpůsobení** izolovaných mikrospor nebo pylu (centrifugace, hladovění, kolchicin)
- **kultivační podmínky** - složení média:
  - aktivní uhlí
  - železo

Mateřská rostlina

optimální fyziologický stav mateřské rostliny je pro prašnickové kultury velmi důležitý

ontogenetické stáří - prašníky by se měly odebírat z poupat ze začátku období kvetení

výživa, dostupnost vody

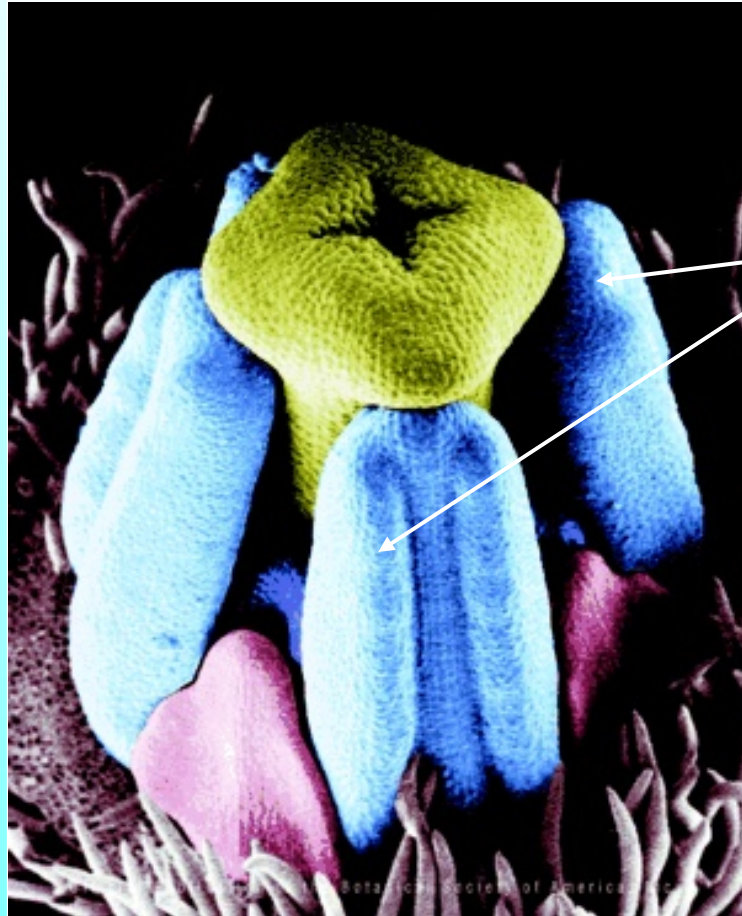
teplota - u některých druhů se výnos haploidních embryí zvyšuje při předpěstování mateřských rostlin při nízké teplotě (5°C)

fotoperioda - vyšší výnosy haploidních embryí byly získány při pěstování donorových rostlin při krátkém dni a vysoké světelné intenzitě

Clarkia xantania (Onagraceae)

příklad stavby
květního poupěte

Annals of Botany

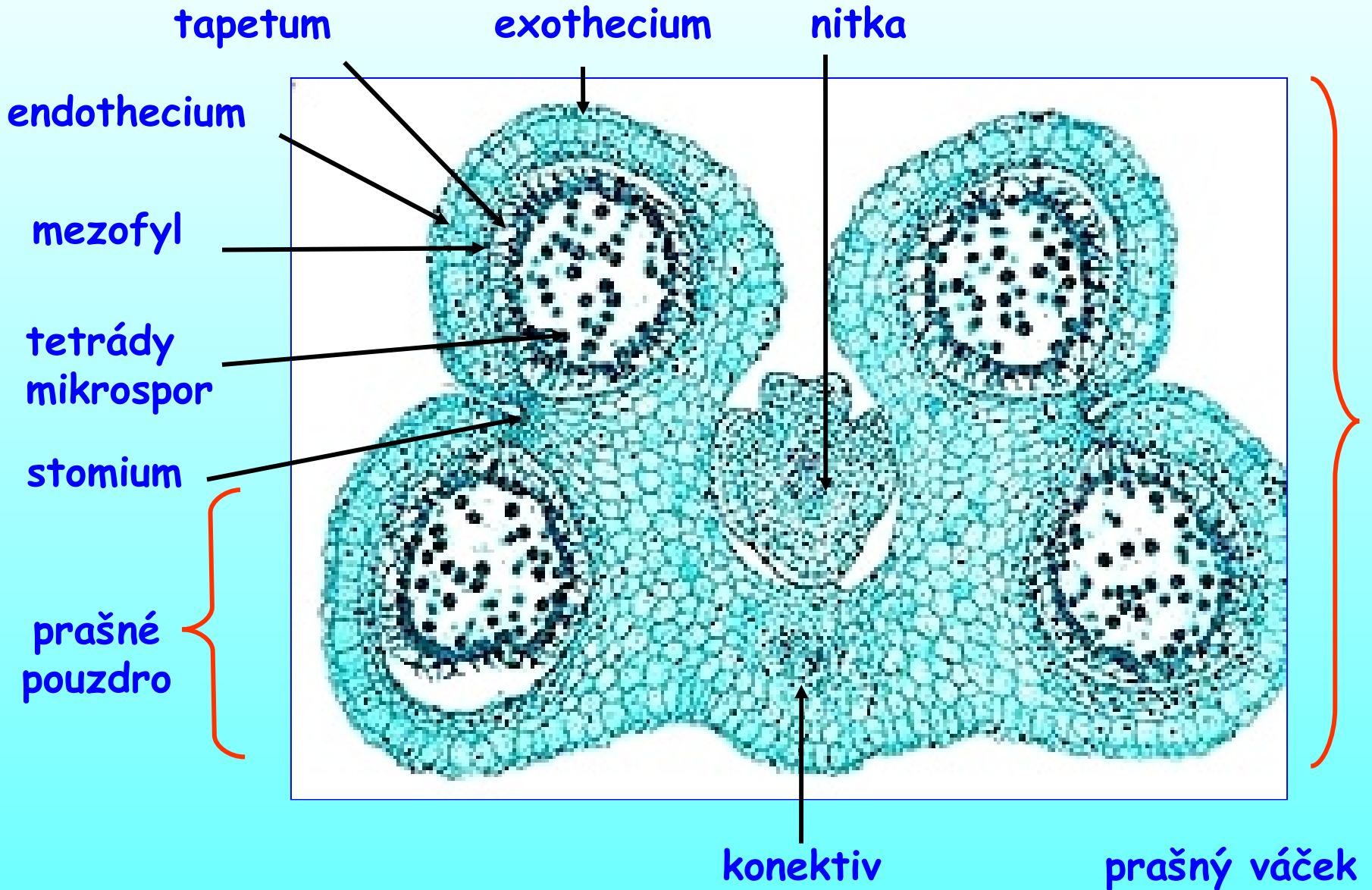

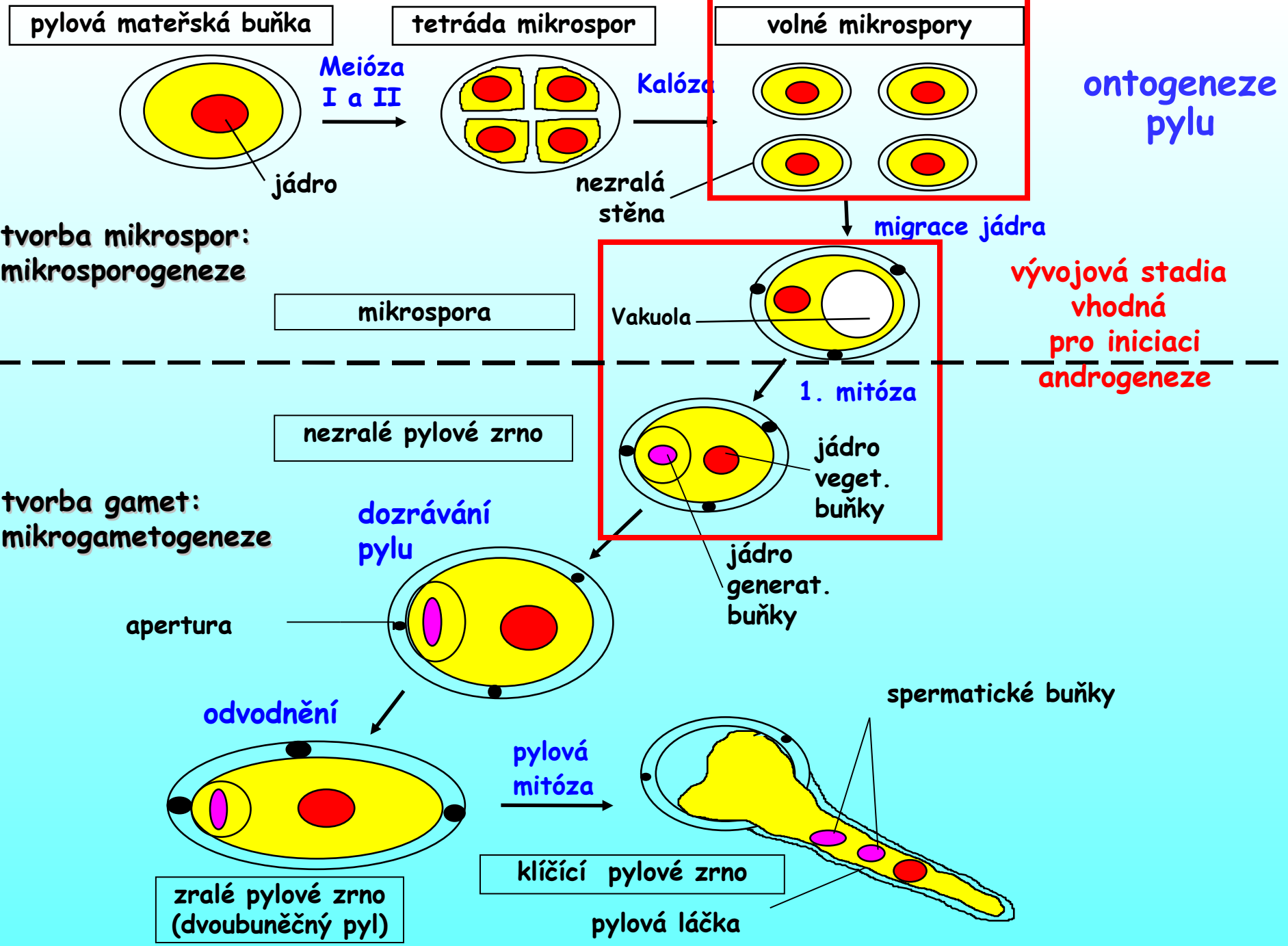
prašník

Photo:
C. J. Runions

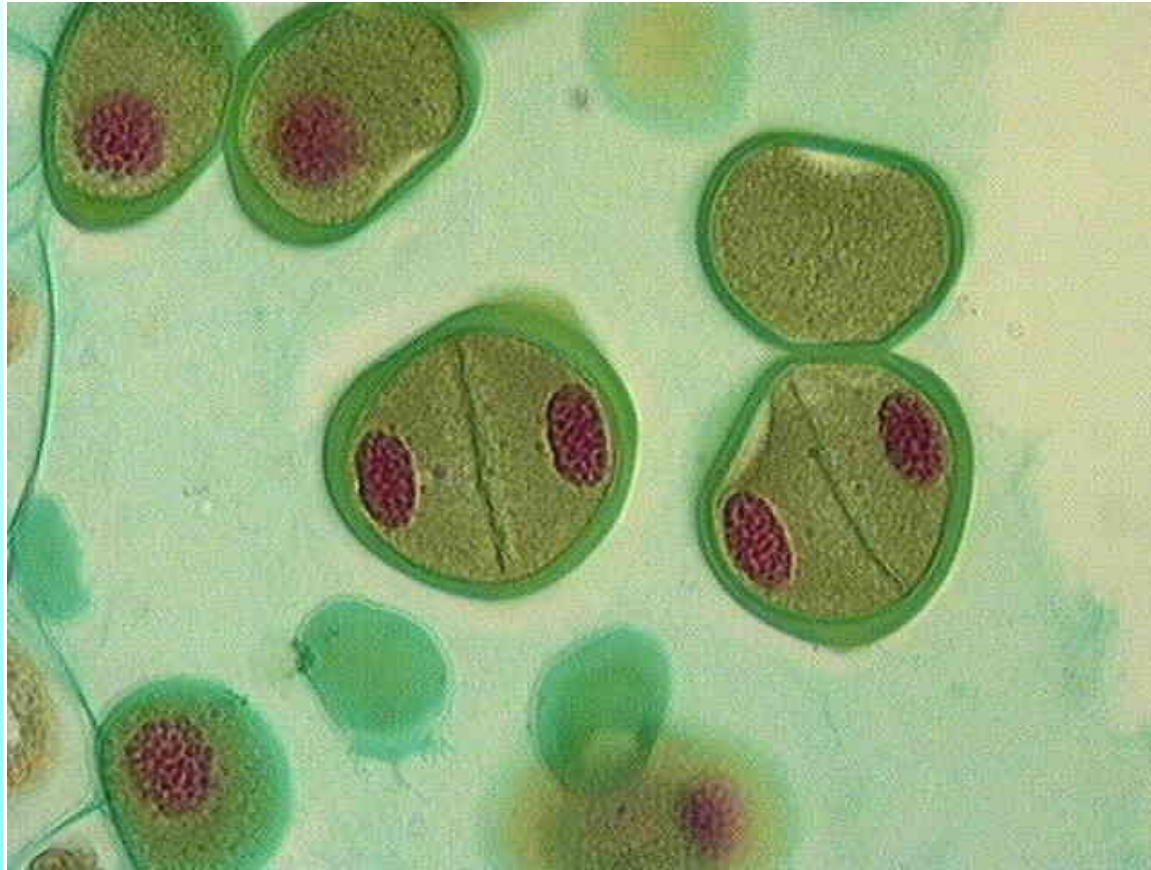
Scanning electron micrograph of an early floral developmental stage of the outcrossing subspecies of *Clarkia xantania* (Onagraceae). Sepals, which are covered by trichomes, have been partially removed and floral organs have been falsely colored: style and stigma, yellow; large anthers, blue; small anthers, purple; petals, red.

Řez prašníkem lilie

Tvorba tetrad mikrospor telofáze I. meiotického dělení

příklad
sukcesivní
tvorby
tetrad

Lilium

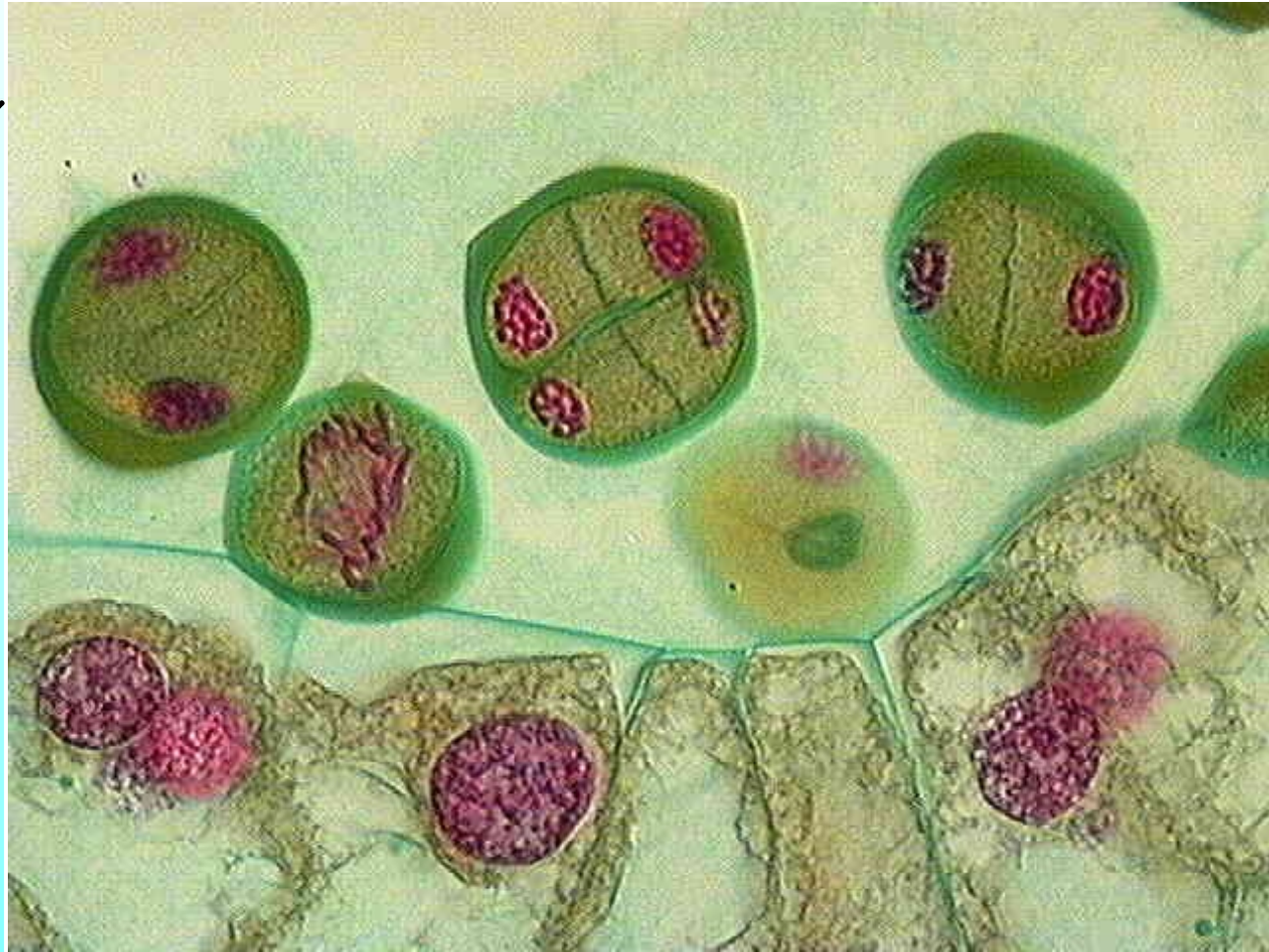
IASPR

A distinct layer of cell wall is laid down between the two phases of meiosis in lily. The phases in the second half of meiosis occur rapidly.

Telophase II.

příklad
sukcesivní
tvorby
tetrád

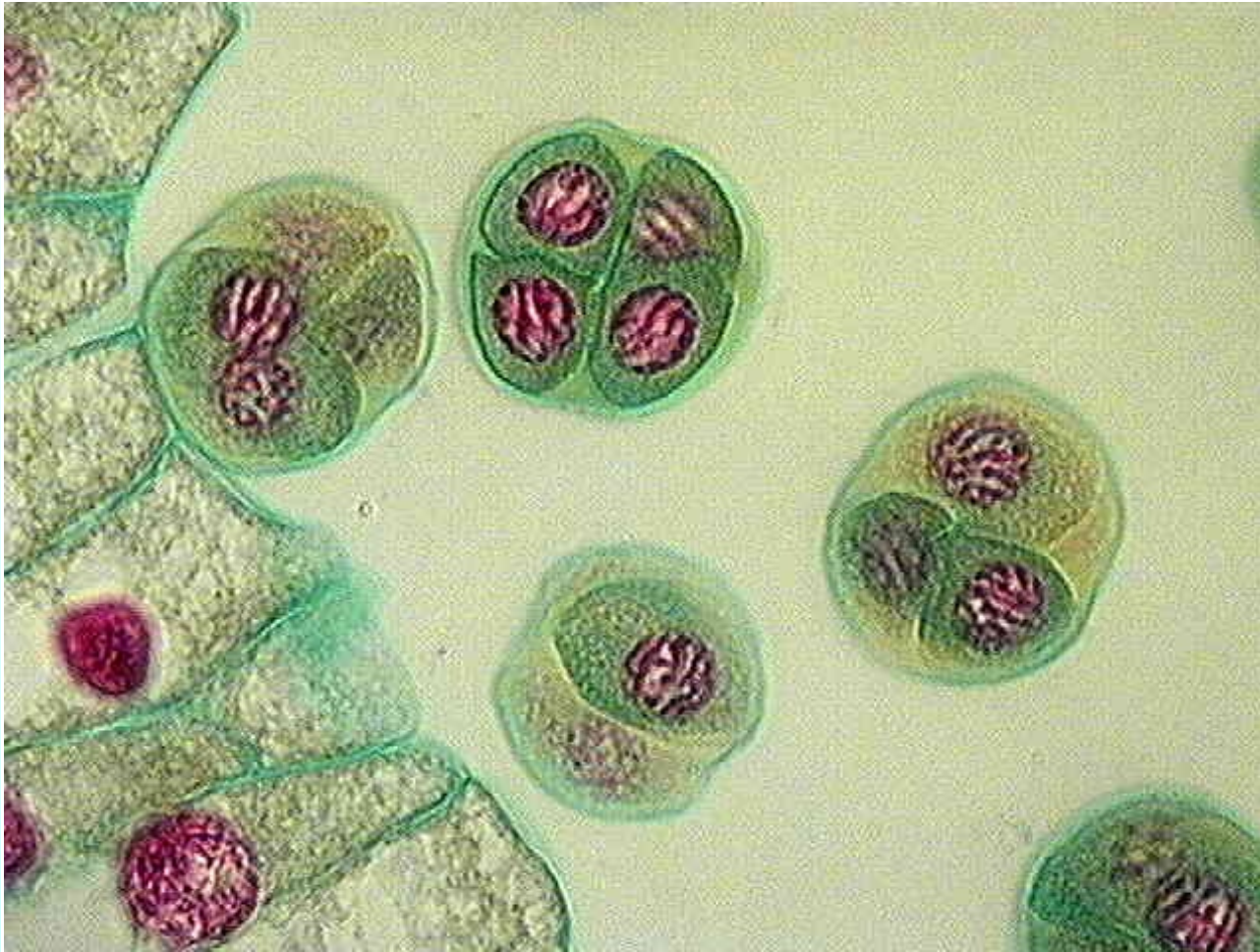

Lilium

IASPR

Cytokinesis between the members of **the tetrads** is completed.
Separation of the cells from the microsporocyte wall occurs soon after.

Tetrads completing the callose stage

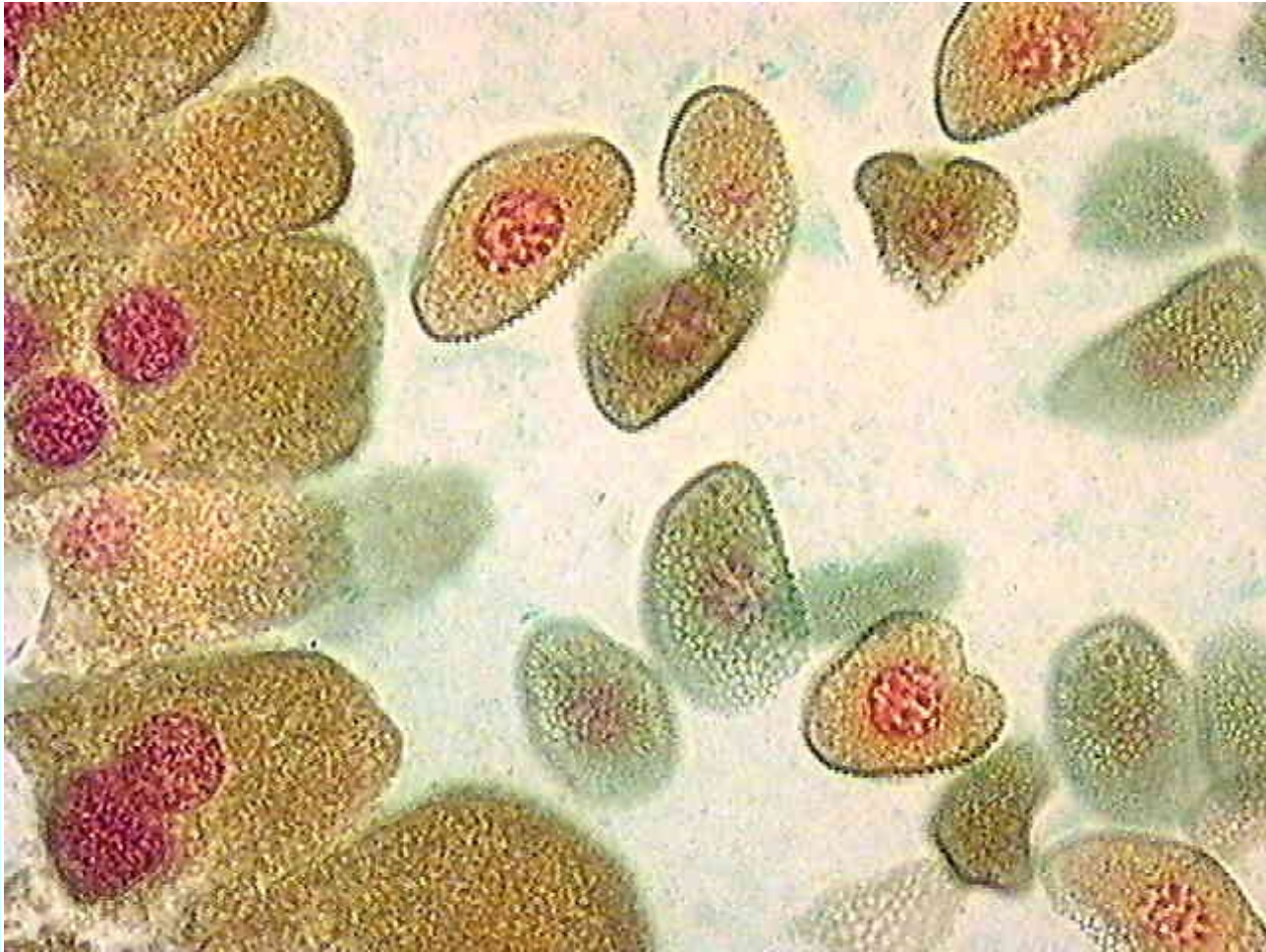

Lilium

IASPR

As microspores complete this stage, they elongate somewhat, becoming a bit football shaped

Released microspores

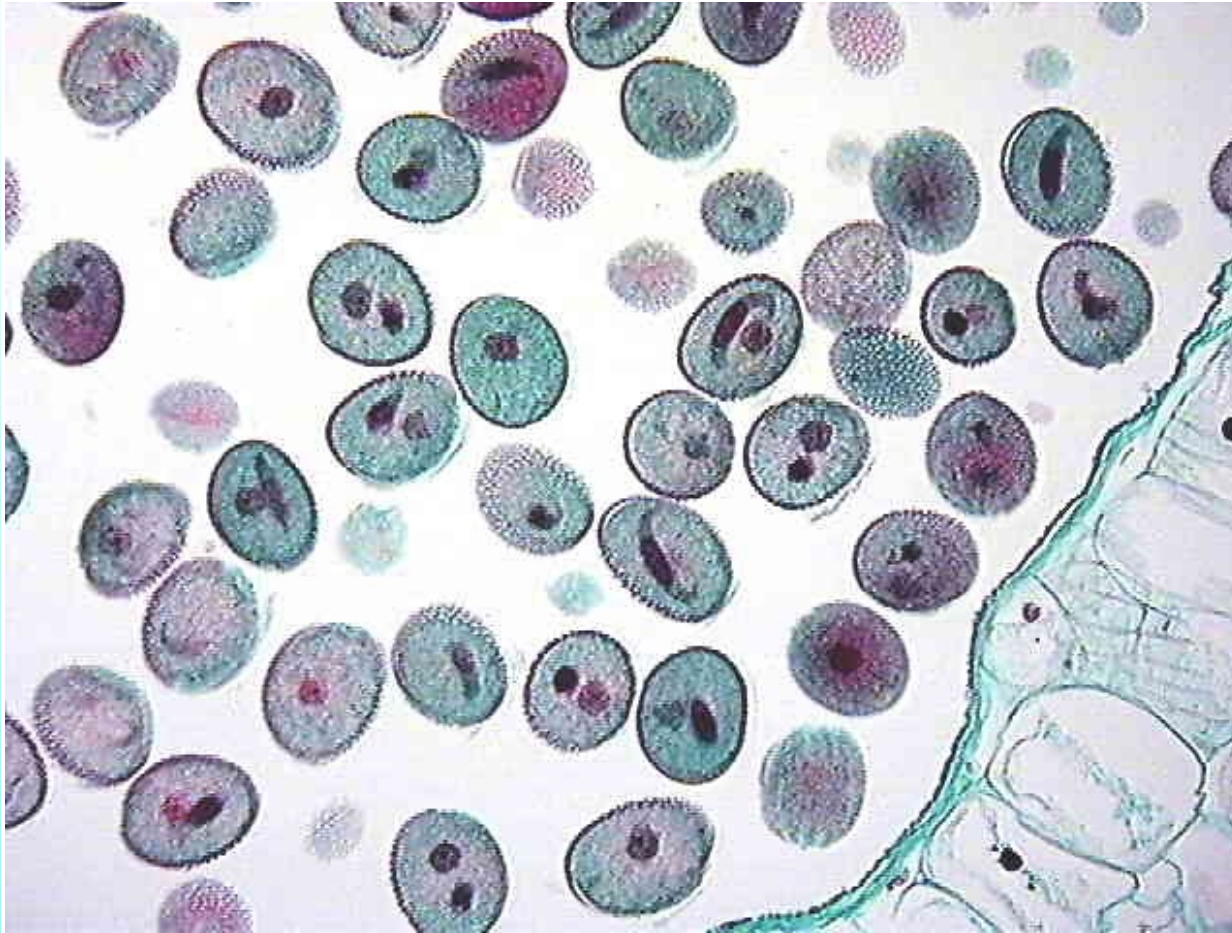

Lilium

IASPR

At this stage, microspores have an **exine** (outer wall of sporopollenin) but are still filling with storage materials and remain pliable for a short time.

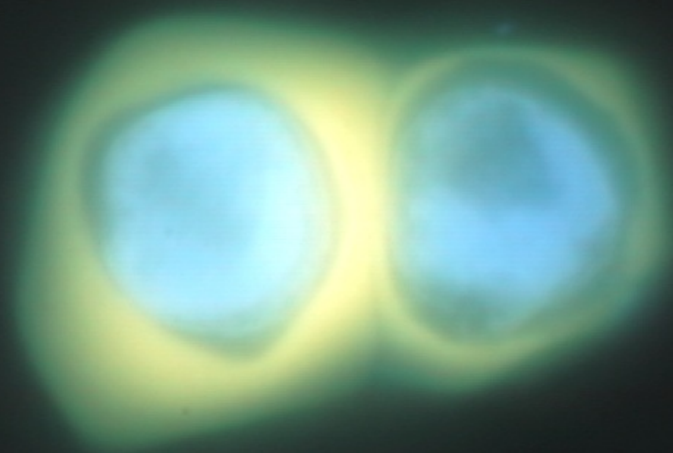
Bicellular pollen

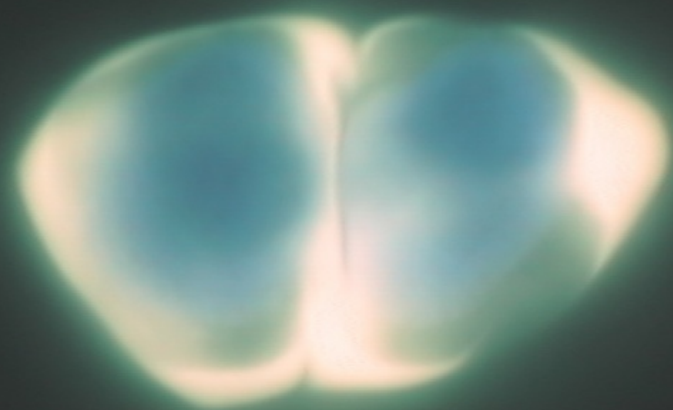
Lilium

IASPR

Generative cells are first formed in contact with the intine (inner pollen wall), but the cells then become immersed in the cytoplasm - truly becoming "a cell within a cell".

metafáze I.dělení

počátek tvorby tetrád

Nicotiana tabacum L.

tetrády

mikrospora se zbytky kalózy

Vývojová stadia

nejdůležitějším faktorem pro získání haploidů je určité vhodné **vývojové stadium** odběru materiálu do kultury pyl může být frakcionován centrifugací na **percollovém gradientu**.

nutné testování série pupenů, aby byla zřejmá vývojová stadia.

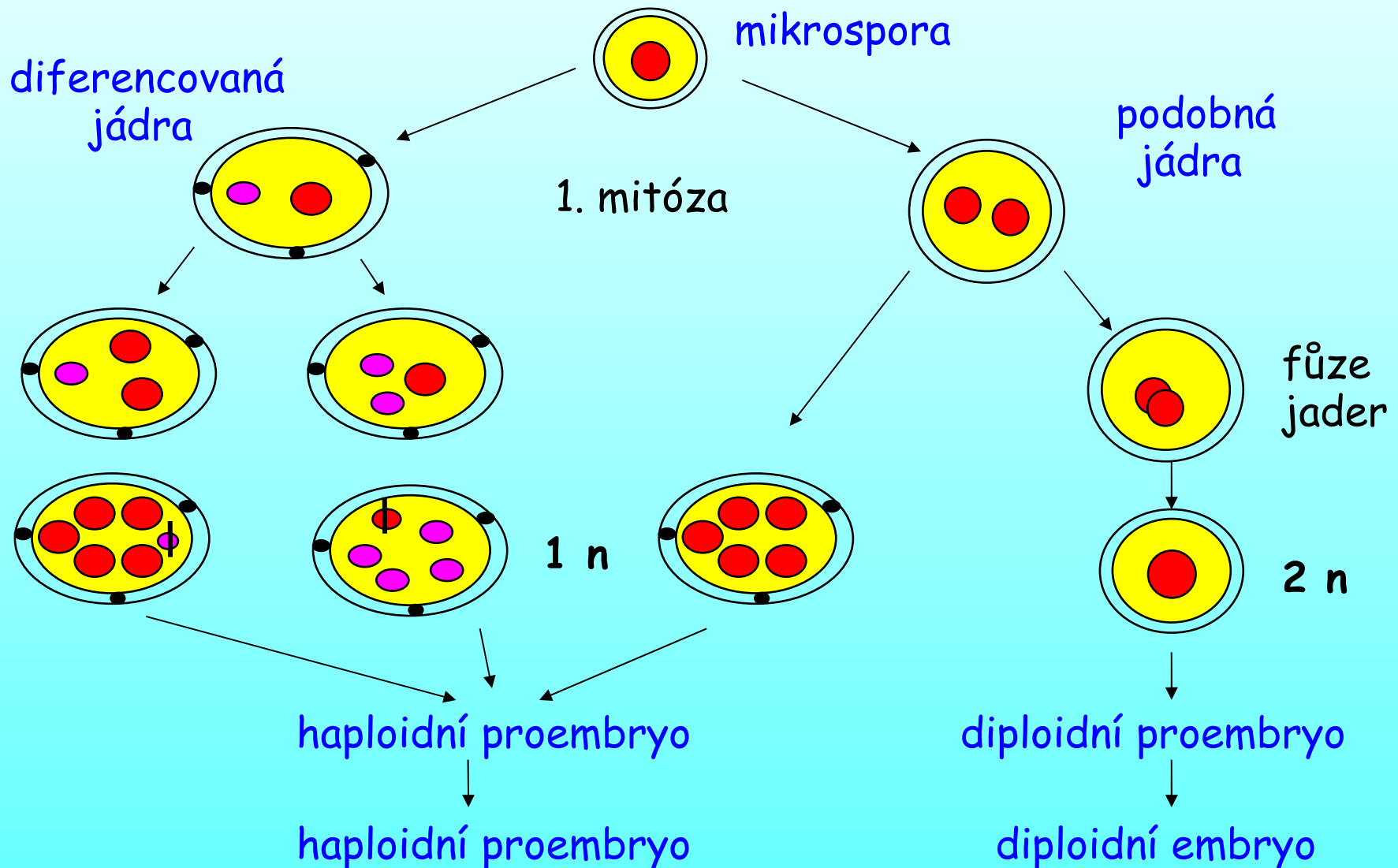
Některé snadno rozlišitelné znaky se potom používají pro charakteristiku žádaného vhodného stadia (délka poupěte, poměry délek květních obalů ...)

Vývojová stadia poupat tabáku *Nicotiana tabacum* L.

poměr délek květních obalů: **stadium 2** = koruna jen o něco málo delší než kališní ušty - vhodné pro prašníkové kultury).

Možnosti vývoje mikrospory *in vitro*

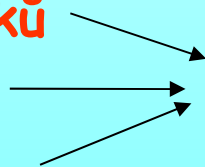
Možnosti zvýšení účinnosti androgeneze - předpůsobení poupat

stres nízkou nebo vysokou teplotou

2-30 dny při teplotách 3-10°C (*Nicotiana, Datura, Brassica*)
nebo 35°C (*Capsicum*) může stimulovat embryogenesi

máčení oddělených květenství ve vodě po několik dnů =
stres hypoxický

centrifugace prašníků
aplikace vakua
aplikace kolchicinu

změny uspořádání mikrotubulů

hladovění

změna polohy jádra

Možnosti zvýšení účinnosti androgeneze - předpůsobení poupat

Druh	délka	teplota
<i>Hordeum vulgare</i>	2 dny	3°C
<i>Triticum aestivum</i>	2 - 6 dní	4 - 5°C
<i>Zea mays</i>	14 dní	4°C
<i>Zea mays</i>	7 + 7 dní	4°C, 8°C
<i>Petunia hybrida</i>	2 dny	6°C
<i>Brassica napus</i>	14 dní	30°C

Typy androgeneze

přímá androgeneze =

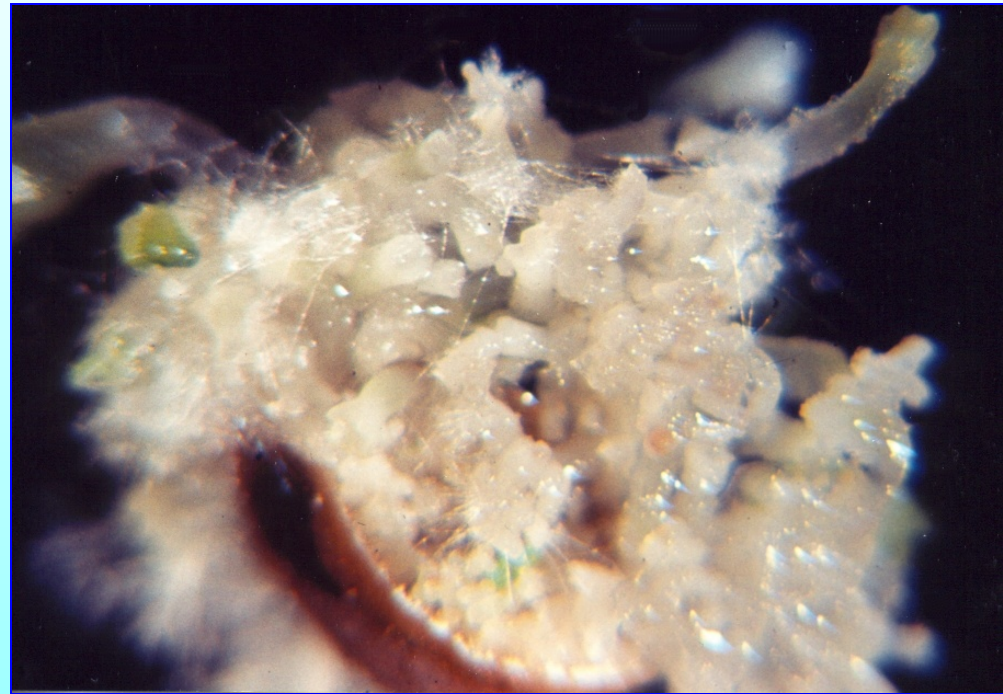
vývoj globulárního embrya a následně haploidní rostliny **přímo** opakovaným dělením jádra pylového zrna nebo mikrospory

nepřímá androgeneze =

z pylového zrna nebo mikrospory se vyvine napřed **haploidní kalus**

→ v něm indukce organogeneze

→ regenerace haploidní rostliny

přímá androgeneze na prašníku tabáku
Nicotiana tabacum L.

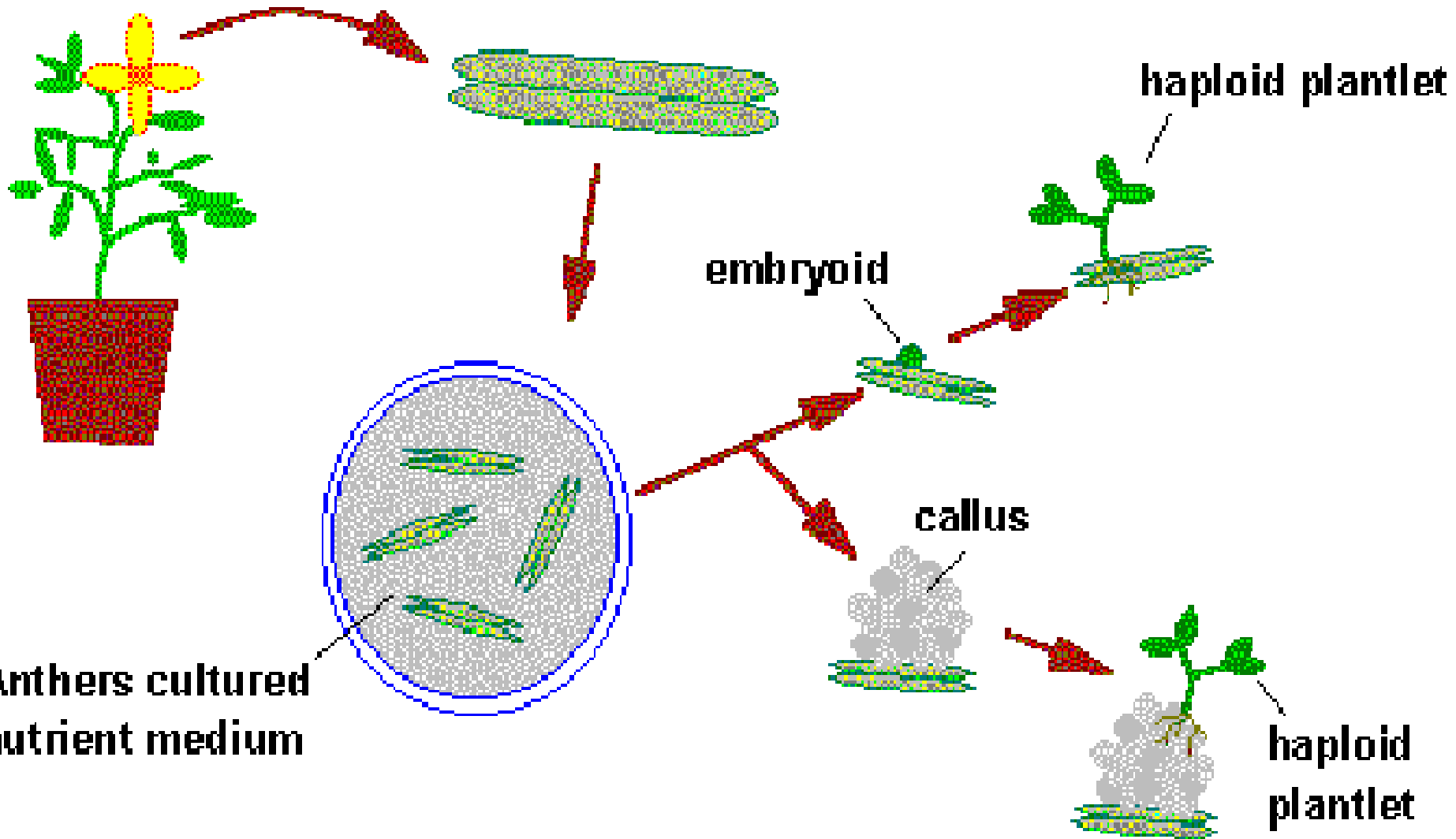
obnovení diploidního stavu

působením kolchicinu

fertilní homozygoti

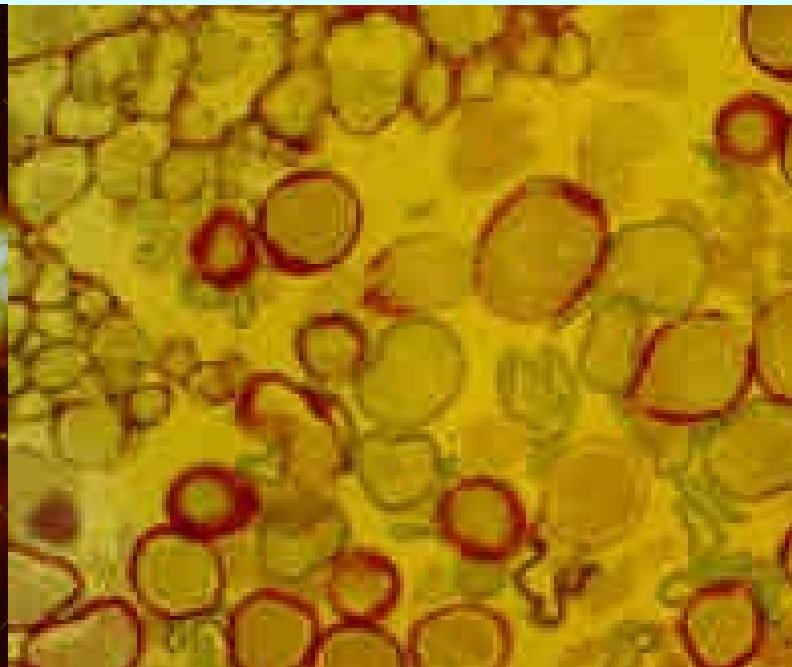
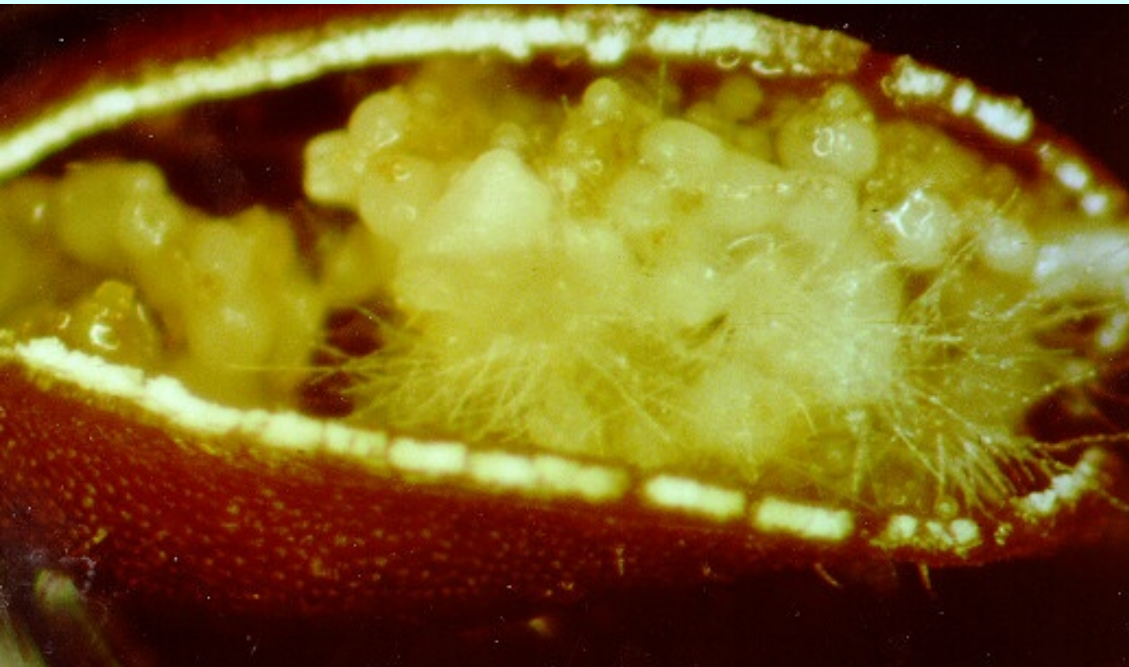
přímá androgeneze

nepřímá androgeneze

Androgeneze u tabáku

7 dní

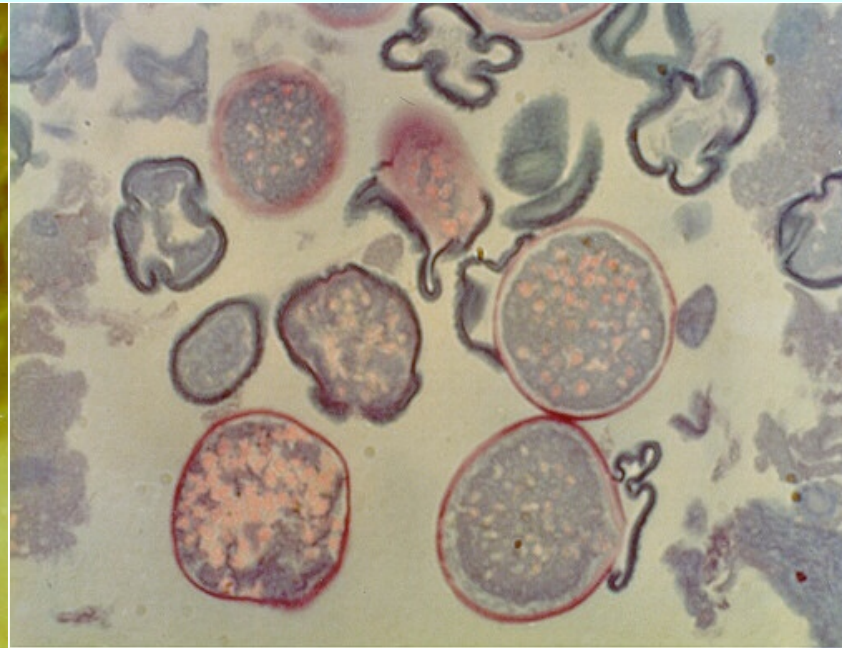
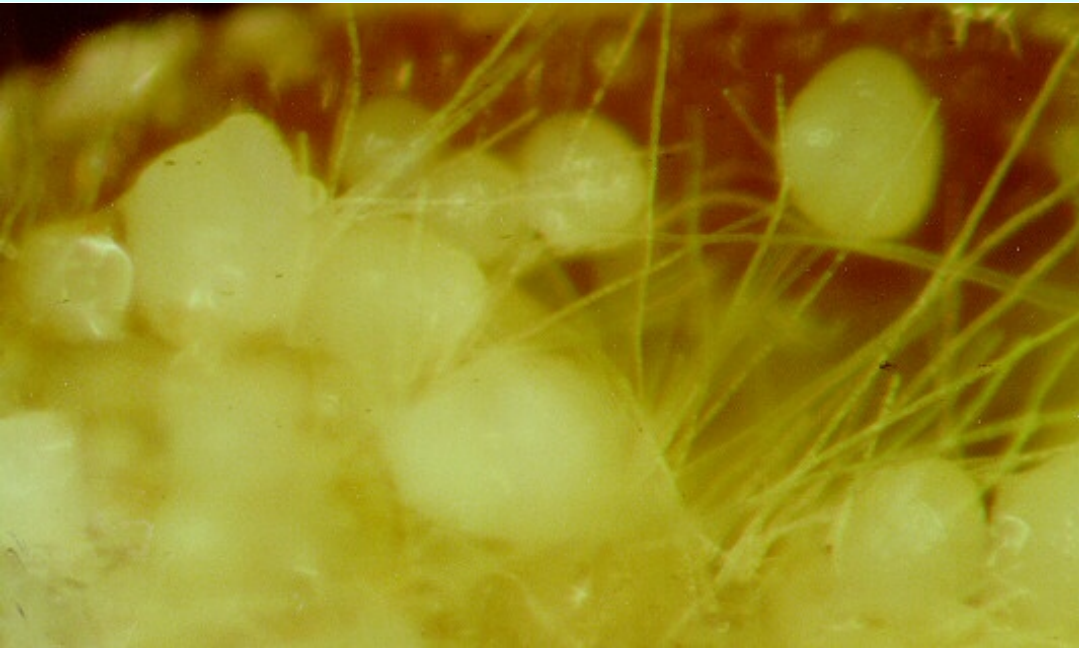
prašník s embryoidy

řez embryoidy

<http://users.ugent.be/~pdebergh/gam/gam2dp2.htm>

Androgeneze u tabáku

14 dní

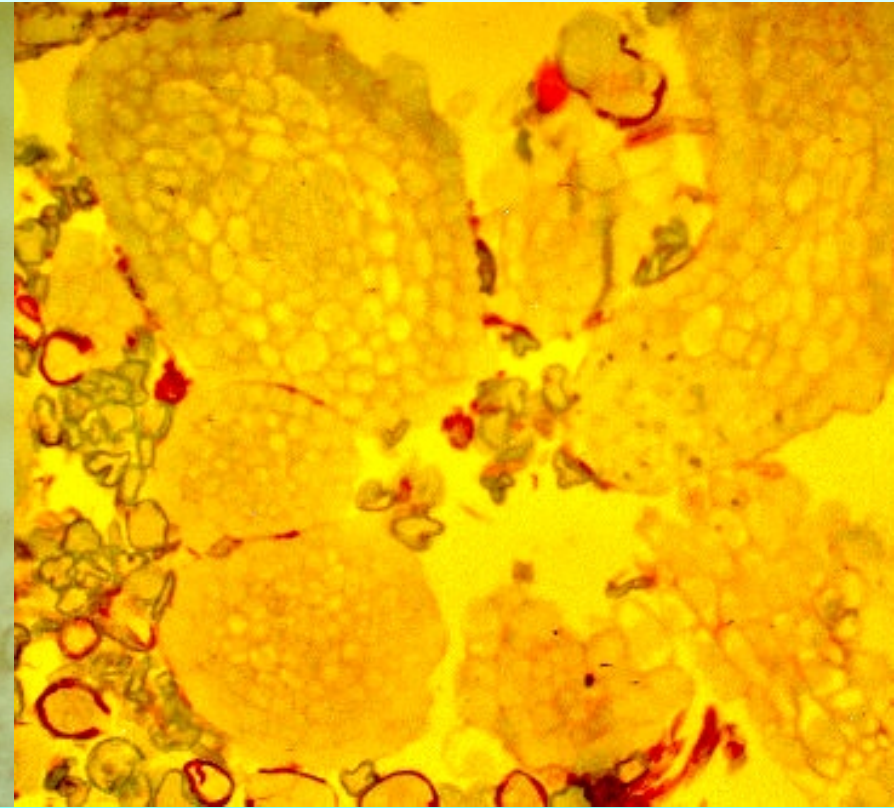
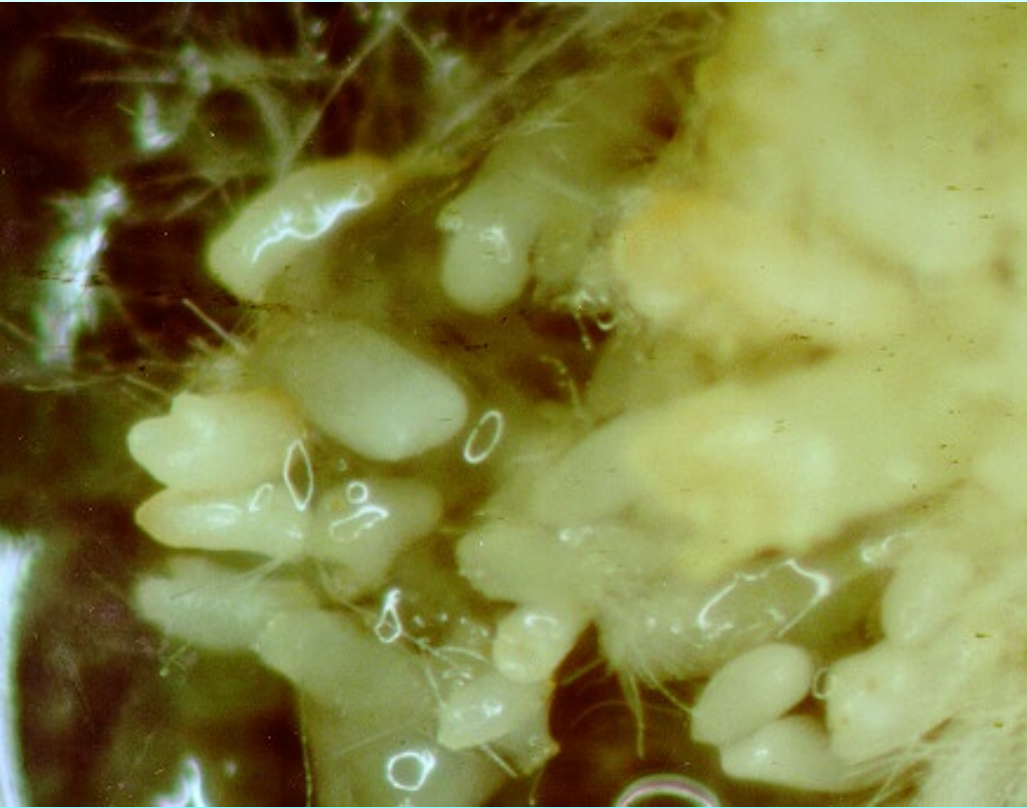
prašník s embryoidy

řez embryoidy

<http://users.ugent.be/~pdebergh/gam/gam2dp2.htm>

Androgeneze u tabáku

21 dní

prašník s embryoidy

řez embryoidy

<http://users.ugent.be/~pdebergh/gam/gam2dp2.htm>

Androgeneze u tabáku

později

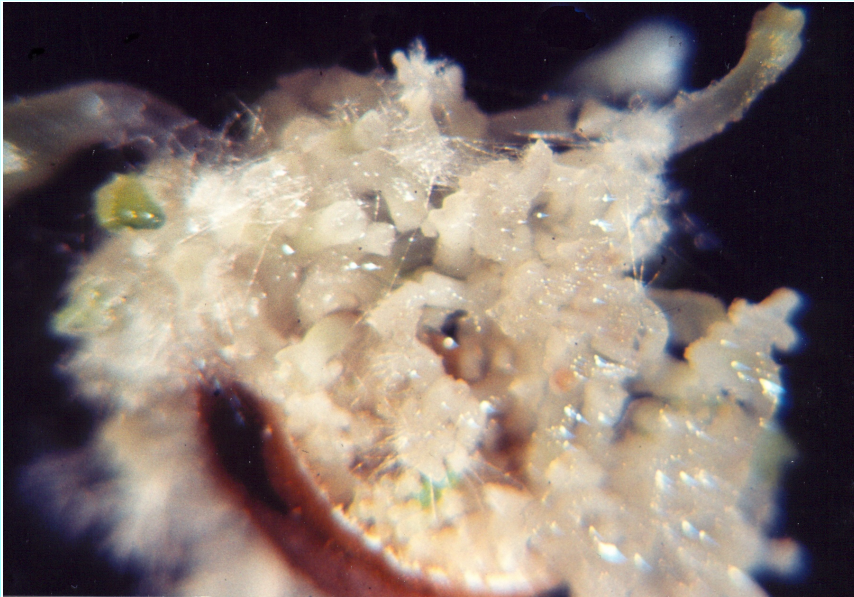

Prašník tabáku s vyvíjejícími se haploidními rostlinkami, vzniklými z mikrospor

<http://users.ugent.be/~pdebergh/gam/gam2dp2.htm>

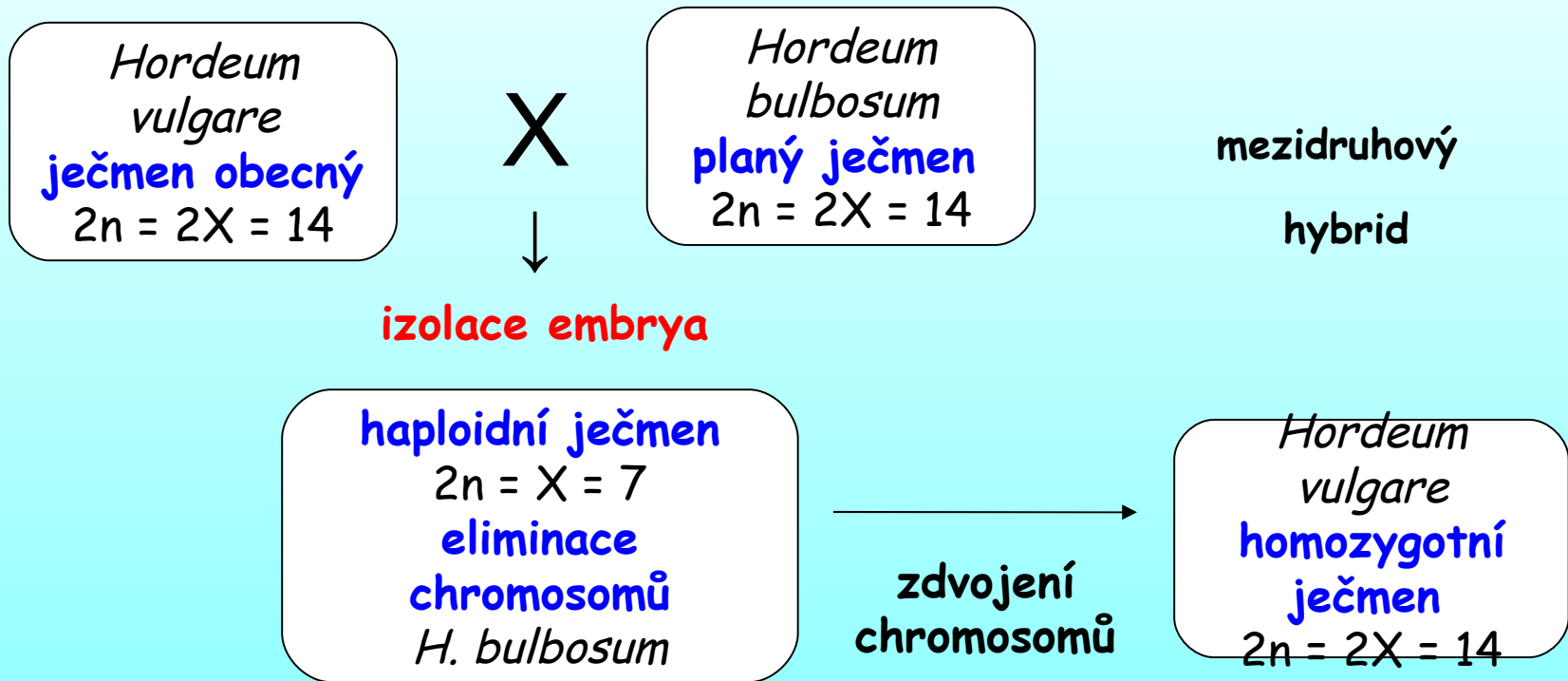

Prašníkové kultury a regeneranti transgenní tabák - se Zmp60.1+MTX®

kvetoucí, ale sterilní
haploidní rostlina

Metoda produkce haploidů u ječmene

dříve mnohem účinnější než mikrosporové kultury

(ale má použití jen u ječmene)

nyní, při použití zlepšeného média (sacharosa nahrazena maltosou), je mikrosporová kultura mnohem účinnější (~2000 rostlin ze 100 prašníků)

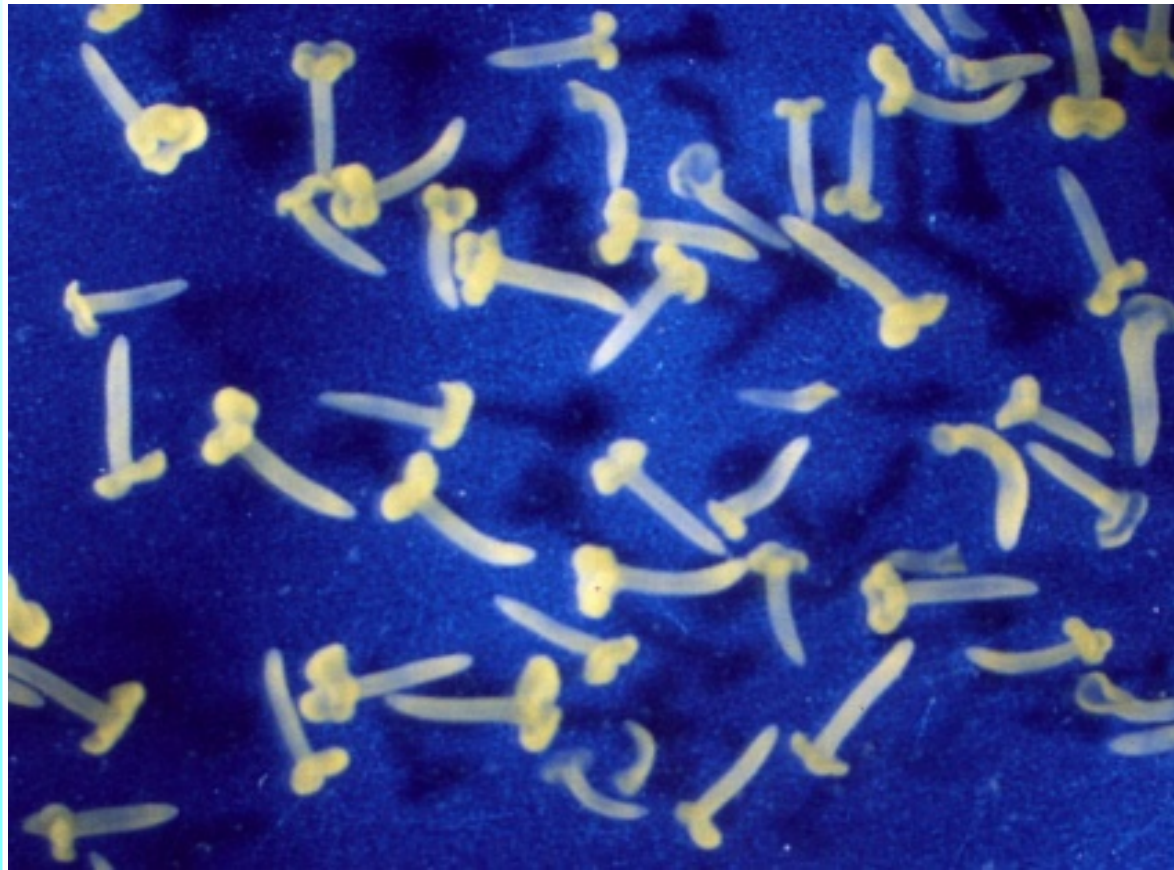
Produkce haploidů a dihaploidů ječmene

- mezidruhová hybridizace *H. vulgare* a *H. bulbosum* =
hybridní zygota
- izolace hybridního embrya
- eliminace chromozómů *H. bulbosum* =
haploidní rostlinka
- zdvojení chromozómů působením kolchicinu =
diploidizovaný haploid

Výhody mikrosporových kultur oproti kulturám prašnickovým

- v **prašnickových kulturách** často nedochází k indukci dělení mikrospor vlivem inhibičních látek ze stěny prašníku nebo nedostatečným kontaktem s živinami
- u **prašnickových kultur** se může vyskytnout rychlá proliferace **diploidního pletiva stěny prašníku**, nežádoucím výsledkem je pak heterozygotní diploid (genotyp mateřské rostliny)
- výsledkem **mikrosporové kultury** je vždy homogenní populace homozygotních rostlin
- u **mikrosporových kultur** je větší nebezpečí infekce

Suspenze embryí z mikrospor *Brassica napus*

R. Wellens - in: katalog Duchefa 1996

2. Gynogeneze

původ haploidních regenerantů
ze samičího gametofytu

Gynogeneze

- tvorba haploidních rostlin z neoplozené vaječné buňky nebo synergid
- embryo tak obsahuje pouze mateřské chromosomy, protože nedošlo k fúzi spermatické buňky s buňkou vaječnou
- indukce gynogeneze *in vitro* = kultivace vajíček nebo semeníků

Poznámky na závěr

- haploidní rostliny se častěji odvozují cestou **androgeneze**
- žádná z metod pro získání haploidů **není univerzální** pro všechny druhy rostlin
- všechny dosud užívané cesty k haploidii je možné využít (indukovat) pouze **ve velmi omezeném = krátkém vývojovém stadiu** života rostliny.
- **gynogeneze** je zatím omezena jen na několik druhů (*Beta*, *Allium*, *Oryza*, *Hordeum*, *Triticum*)
- rostliny vzniklé cestou gynogeneze jsou lepší kvality než původem z androgeneze - např. u obilovin byl překonán problém **albinismu**